

RAAD VAN STATE

afdeling Wetgeving

advies 62.109/1
van 28 september 2017

over

een voorontwerp van decreet van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest ‘houdende instemming met de Brede Economische en Handelsovereenkomst (CETA) tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en Canada, anderzijds, ondertekend te Brussel op 30 oktober 2016’

Op 6 september 2017 is de Raad van State, afdeling Wetgeving, door de Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed verzocht binnen een termijn van dertig dagen een advies te verstrekken over een voorontwerp van decreet van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest ‘houdende instemming met de Brede Economische en Handelsovereenkomst (CETA) tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en Canada, anderzijds, ondertekend te Brussel op 30 oktober 2016’.

Het voorontwerp is door de eerste kamer onderzocht op 19 september 2017. De kamer was samengesteld uit Marnix VAN DAMME, kamervoorzitter, Chantal BAMPS en Wouter PAS, staatsraden, Michel TISON, assessor, en Greet VERBERCKMOES, griffier.

Het verslag is uitgebracht door Tim CORTHAUT, auditeur.

Het advies, waarvan de tekst hierna volgt, is gegeven op 28 september 2017.

*

1. Met toepassing van artikel 84, § 3, eerste lid, van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973, heeft de afdeling Wetgeving zich toegespitst op het onderzoek van de bevoegdheid van de steller van de handeling, van de rechtsgrond¹, alsmede van de vraag of aan de te vervullen vormvereisten is voldaan.

*

STREKKING VAN HET ONTWERP

2. Het om advies voorgelegde voorontwerp van decreet strekt tot het verlenen van instemming met de Brede Economische en Handelsovereenkomst (CETA) tussen Canada enerzijds en de Europese Unie en haar lidstaten anderzijds, ondertekend te Brussel op 30 oktober 2016 (hierna, “de Overeenkomst”), wat betreft de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest.

De Overeenkomst is een globale economische en handelsovereenkomst waarmee de Europese Unie en haar lidstaten de relaties met Canada wensen te verbreden en te verdiepen teneinde een uitgebreide en betrouwbare markt voor hun goederen en diensten tot stand te brengen door de verlaging of de afschaffing van handels- en investeringsbelemmeringen, en hiervoor duidelijke, transparante, voorspelbare en tot wederzijds voordeel strekkende regels vast te stellen voor hun handel en investeringen.²

De Overeenkomst bestaat uit 30 hoofdstukken, verschillende bijlagen, protocollen en voorbehouden. Deze maken overeenkomstig artikel 30.1 van de Overeenkomst daarvan integraal deel uit.

Ter gelegenheid van de ondertekening van de Overeenkomst werd door de Europese Unie en haar lidstaten en Canada een gezamenlijk uitleggingsinstrument vastgesteld.³ In het kader van het aannemen van het Raadsbesluit tot ondertekening van de Overeenkomst namens de Europese Unie werden tevens nog een aantal eenzijdige verklaringen gedaan door één of meer lidstaten of instellingen van de Europese Unie.⁴

Op 30 oktober 2016 werd door dezelfde partijen tevens een strategische partnerschapsovereenkomst ondertekend, die op politiek en sociaal-economisch vlak de uitdieping van de relaties tussen de Europese Unie en Canada beoogt.⁵ De instemming met deze strategische partnerschapsovereenkomst maakt niet het voorwerp uit van het thans voorliggende ontwerp.

¹ Aangezien het om een voorontwerp van decreet gaat, wordt onder “rechtsgrond” de conformiteit met hogere rechtsnormen verstaan.

² Leden 2 en 3 van de preambule.

³ *Pb.L.* 14 januari 2017, afl. 11, 3.

⁴ *Pb.L.* 14 januari 2017, afl. 11, 9.

⁵ Een voorontwerp van instemmingsdecreet van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest met deze strategische partnerschapsovereenkomst maakte reeds het voorwerp uit van advies 60.726/VR van 7 februari 2017.

BEVOEGDHEID VAN DE VLAAMSE OVERHEID

3. De Overeenkomst is door de Werkgroep Gemengde Verdragen – terecht – als een gemengde overeenkomst aangemerkt, waarmee zowel de federale overheid als de gemeenschappen en de gewesten moeten instemmen.

4. De Overeenkomst is voor het Koninkrijk België ondertekend met vermelding van de volgende formule:

“Deze handtekening verbindt eveneens de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Cette signature engage également la Communauté française, la Communauté flamande, la Communauté germanophone, la Région wallonne, la Région flamande et la Région de Bruxelles-Capitale.

Diese Unterschrift bindet zugleich die Deutschsprachige Gemeinschaft, die Flämische Gemeinschaft, die Französische Gemeinschaft, die Wallonische Region, die Flämische Region und die Region Brüssel-Hauptstadt.”

Deze bewoordingen moeten zo worden opgevat dat ze ook slaan op de Franse Gemeenschapscommissie, aangezien die ter uitvoering van artikel 138 van de Grondwet bevoegdheden van de Franse Gemeenschap uitoefent. Met het oog op de rechtszekerheid was het echter beter geweest dat dit uitdrukkelijk in de aangehaalde formule was vermeld.⁶⁻⁷

ONDERZOEK VAN DE OVEREENKOMST

5.1. Het onderzoek van de afdeling Wetgeving van de Raad van State naar aanleiding van een voorontwerp van wet of decreet houdende instemming met een verdrag kan zich uitstrekken tot de inhoud van het verdrag waarmee instemming wordt verleend en tot de gevolgen die het verdrag kan meebrengen voor de interne Belgische rechtsorde.

Ter uitvoering en ter naleving van de verplichtingen die voortvloeien uit de Overeenkomst, zullen in de Belgische rechtsorde de nodige maatregelen moeten worden genomen en de nodige aanpassingen van de regelgeving moeten plaatsvinden, en dit in beginsel ten laatste op het ogenblik dat de in de Overeenkomst vervatte bepalingen internationaal in werking treden.

⁶ Hiervoor is een herziening nodig van het samenwerkingsakkoord van 8 maart 1994 ‘tussen de Federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten over de nadere regelen voor het sluiten van gemengde verdragen’ (meer bepaald artikel 8, derde lid, en de erbij horende toelichting) en van de op basis hiervan door de Interministeriële Conferentie voor het Buitenlands Beleid op 17 juni 1994 vastgestelde ondertekeningsformules.

⁷ De Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie van haar kant behoort niet uitdrukkelijk te worden vermeld, aangezien ze slechts beperkte bevoegdheden heeft op internationaal gebied en ze met name niet bevoegd is om verdragen te sluiten (zie artikel 135 van de Grondwet, artikel 63 van de bijzondere wet van 12 januari 1989 ‘met betrekking tot de Brusselse Instellingen’ en artikel 16, § 1, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 ‘tot hervorming der instellingen’).

In het licht hiervan verdient het aanbeveling dat het Vlaams Parlement zo volledig mogelijk wordt geïnformeerd over de draagwijdte van de Overeenkomst waarmee de instemming wordt gevraagd. Hiertoe is het raadzaam dat de memorie van toelichting enerzijds verduidelijkt welke aangelegenheden tot de bevoegdheid van de Europese Unie dan wel tot die van de lidstaten behoren, en anderzijds voor welke van die laatste aangelegenheden de Vlaamse overheid bevoegd is. Daarnaast is het aangewezen om in de memorie van toelichting op voldoende precieze wijze de maatregelen in kaart te brengen die door de Vlaamse overheid zullen moeten worden genomen om de in de Overeenkomst aangegane verbintenissen na te komen.

Deze informatie is essentieel en onmiddellijk relevant. Zo moet erop worden gewezen dat de voorlopige toepassing van de Overeenkomst enkel betrekking heeft op aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de Europese Unie vallen.⁸ Om de draagwijdte van deze verplichting te kennen is het essentieel dat duidelijkheid wordt geschapen over de aangelegenheden die onder de bevoegdheid vallen van de Europese Unie enerzijds en de lidstaten anderzijds.⁹

De Raad van State wenst er de stellers van het ontwerp op te wijzen dat het voor aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de Europese Unie vallen, niettemin nodig kan zijn dat lidstaten uitvoeringsmaatregelen nemen om de voorlopige toepassing mogelijk te maken. De inwerkingtreding van het engagement tot voorlopige toepassing van de overeenkomst is imminent, want voorzien voor 21 september 2017.¹⁰ Bovendien moet erop worden gewezen dat voor aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de lidstaten vallen, verschillende analoge bepalingen reeds het voorwerp hebben uitgemaakt van eerdere handelsverdragen. Voor sommige hiervan is de inwerkingtreding imminent: zo werden de interne goedkeuringsprocedures van de ‘Associatie-Overeenkomst tussen de Europese Unie en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie en hun lidstaten enerzijds, en Oekraïne, anderzijds, gedaan te Brussel op 21 maart 2014 en op 27 juni 2014’ op 11 juli 2017 beëindigd en treedt de Associatie-Overeenkomst in werking op 1 september 2017.¹¹ Op dat ogenblik zullen de Belgische

⁸ Artikel 1 en overweging 4 van het Besluit (EU) 2017/38 van de Raad van 28 oktober 2016 ‘betreffende de voorlopige toepassing van de Brede Economische en Handelsovereenkomst (CETA) tussen Canada, enerzijds, en de Europese Unie en haar lidstaten, anderzijds’, *Pb.L.* 14 januari 2017, afl. 11, 1080. Zie ook: verklaring van de Raad met betrekking tot de reikwijdte van de voorlopige toepassing van de CETA (verklaring nr. 15), *Pb.L.* 14 januari 2017, afl. 11, 14.

⁹ Het gebrek aan duidelijkheid over de afbakening van EU- en lidstaatbevoegdheden dreigt overigens aanleiding te geven tot de niet-nakoming van ofwel internationale en Europese verplichtingen ofwel de Belgische Grondwet. Onduidelijkheid over de afbakening van EU- en lidstaatbevoegdheden zou immers kunnen leiden tot enerzijds een *de facto* niet-nakoming van de verplichting tot voorlopige toepassing waar achteraf zou kunnen blijken dat dit alsnog vereist was doordat zou komen vast te staan dat een aangelegenheid tot de bevoegdheid van de EU behoort (wat aanleiding zou geven tot de niet-naleving van internationale en EU-verplichtingen) of anderzijds een feitelijke voorlopige toepassing waar achteraf zou blijken dat dit niet vereist was aangezien zou komen vast te staan dat een aangelegenheid alsnog tot de bevoegdheid van de lidstaten behoort (wat aanleiding zou kunnen geven tot een miskenning van artikel 167 van de Grondwet).

¹⁰ “EU and Canada agree to set a date for the provisional application of the Comprehensive Economic and Trade Agreement”, Statement by Mr Jean-Claude Juncker, President of the European Commission and Mr Justin Trudeau, Prime Minister of Canada, Brussels, 8 July 2017, http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-17-1959_en.htm.

¹¹ Zie: <http://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/agreements-conventions/agreement/?aid=2014045>.

implementatiemaatregelen moeten zijn aangenomen en van kracht zijn. In advies 56.890/VR van 27 januari 2015 over een instemmingsakte met deze Associatie-Overeenkomst hebben de verenigde kamers van de afdeling Wetgeving al de aandacht gevestigd op verschillende bepalingen die een implementatie in het interne recht vereisen.¹²

5.2. In dit verband moet worden opgemerkt dat sommige maatregelen waarin de Overeenkomst voorziet, in de Belgische rechtsorde niet zijn ingeburgerd.

Zo kan erop gewezen worden dat de partijen bij de Overeenkomst onder meer voor wet- en regelgeving en administratieve maatregelen van algemene strekking, er moeten naar streven een *notice-and-comment* procedure in te voeren, wat veronderstelt dat een ontwerpmaatregel vooraf wordt bekendgemaakt en dat belanghebbenden de gelegenheid krijgen om hier vervolgens opmerkingen op te formuleren. Zo bepaalt artikel 6.2, lid 2, van de Overeenkomst dat “[e]lke partij (...) ernaar [streeft] voorgestelde regelgeving en administratief beleid betreffende douaneaangelegenheden bekend te maken, mede via het internet, en belanghebbenden de gelegenheid te geven opmerkingen te maken voordat die regelgeving en dat administratief beleid worden vastgesteld”. Eenzelfde wijze van handelen is opgenomen in artikel 13.11 (voor wet- en regelgeving, procedures en administratieve besluiten die verband houden met enige onder het hoofdstuk dertien “Financiële diensten” vallende aangelegenheid) en artikel 27.1 (voor wet- en regelgeving, procedures en administratieve besluiten van algemene strekking die verband houden met enige onder deze overeenkomst vallende aangelegenheid) van de Overeenkomst.

In artikel 13.11, lid 2, c), van de Overeenkomst wordt daar nog aan toegevoegd dat “voor zover als mogelijk” er “een redelijke termijn [moet worden gegeven] (...) tussen de definitieve bekendmaking van de maatregelen en de datum waarop zij van kracht worden”. Deze bepaling zou echter de vraag kunnen doen rijzen of in dat geval terugwerkende kracht nog mogelijk is.

5.3. De partijen bij de Overeenkomst wensen een vrijhandelsgebied tot stand te brengen in overeenstemming met artikel XXIV van de GATT 1994 en artikel V van de GATS.¹³ De handel in industriële goederen, in bepaalde landbouwgoederen en bepaalde diensten (bijvoorbeeld financiële diensten, maritieme diensten en telecommunicatie) en investeringsactiviteiten worden verder geliberaliseerd.

De verwezenlijking van voormelde doelstelling veronderstelt dat alle interne wetgeving in de betrokken sectoren onderzocht wordt op mogelijke ongelijke behandelingen¹⁴ van verkopers, dienstverleners en investeerders uit Canada. Aangezien de uit de Overeenkomst

¹² Adv.RvS 56.890/VR van 27 januari 2015 over een voorontwerp dat geleid heeft tot de wet van 13 mei 2015 ‘houdende instemming met de Associatieovereenkomst tussen de Europese Unie en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie en hun lidstaten, enerzijds, en Oekraïne, anderzijds, gedaan te Brussel op 21 maart 2014 en op 27 juni 2014’.

¹³ Artikel 1.4 van de Overeenkomst.

¹⁴ In dat verband moet worden gewezen op de bepalingen inzake nationale behandeling (bv. de artikelen 2.3, 8.6, 9.3, 10.6, 13.3, 13.7, 13.13 en 14.2 van de Overeenkomst) en de bepalingen inzake meestbegunstigingsbehandeling (bv. de artikelen 8.7, 9.5, 10.6, 13.4, 13.7 en 14.2 van de Overeenkomst).

voortvloeiende rechten en verplichtingen geen directe werking hebben¹⁵ – maar ze uiteraard wel verbindend zijn voor de partijen – moeten met het akkoord onverenigbare handelsbelemmeringen door de bevoegde overheden zelf worden weggenomen door actief de benodigde wijzigingen in de regelgeving door te voeren.

5.4. Artikel 19.5, lid 1, van de Overeenkomst, dat betrekking heeft op informatieverspreiding inzake overheidsopdrachten, bepaalt dat elke partij onverwijld alle gerechtelijke uitspraken publiceert “in officieel daartoe bestemde elektronische of gedrukte media die op ruime schaal worden verspreid en gemakkelijk toegankelijk blijven voor het publiek”.

De arresten van de Raad van State inzake overheidsopdrachten zijn gemakkelijk publiek toegankelijk via de website van de Raad van State. Hoewel een aantal gerechtelijke uitspraken van de gewone hoven en rechtbanken gemakkelijk publiek toegankelijk zijn via de Juridat-databank, is dit zeker niet het geval voor alle gerechtelijke uitspraken, maar slechts voor een selectie hiervan. Overeenkomstig artikel 19.5, lid 1, van de Overeenkomst zal in een bekendmaking van al deze gerechtelijke uitspraken moeten worden voorzien.

5.5. Overeenkomstig artikel 19.5, lid 2, van de Overeenkomst bevat bijlage 19-8 bij de Overeenkomst een lijst van de elektronische of gedrukte media waarin elke partij deze informatie publiceert. Voor België wordt hier verwezen naar de Pasicrisie. De aldus verleende informatie is echter niet pertinent (behoudens voor het beperkte aantal arresten van het Hof van Cassatie dat uitspraak doet over rechtsvragen inzake het reglementair kader voor overheidsopdrachten). Het verdient veeleer aanbeveling dat wordt verwezen naar de arresten-databank op de website van de Raad van State enerzijds en naar de Juridat-databank van de rechterlijke macht anderzijds. Indien hierop wordt ingegaan, dient overeenkomstig artikel 19.5, lid 3, *juncto* artikel 19.18 van de Overeenkomst het Comité voor overheidsopdrachten onverwijld van de wijziging van de in bijlage 19-8 vermelde informatie in kennis te worden gesteld.

5.6. De partijen bij de Overeenkomst verbinden zich tot samenwerking op verschillende domeinen, waarbij vaak de afspraak is gemaakt om verdere stappen te ondernemen tot ratificatie en tenuitvoerlegging van multilaterale verdragen, die voor de samenwerking in de betrokken aangelegenheid de vertrekbasis zal vormen. Hoewel België reeds partij is bij de multilaterale (basis)verdragen voor verschillende door de Overeenkomst geïmplementeerde aangelegenheden, is dit niet steeds het geval. Voor een aantal andere verdragen rijst dan weer de vraag of België deze ook daadwerkelijk heeft geïmplementeerd en uitgevoerd zoals de Overeenkomst vereist.

Door de instemming met de Overeenkomst verbindt België zich dus ertoe de nodige inspanningen te doen voor de ratificatie van een aantal verdragen. Zo moet het op grond van artikel 23.3, lid 4, van de Overeenkomst niet alleen een onafgebroken inspanning doen om de fundamentele IAO-verdragen te ratificeren, maar dient het ook vooruitgang te boeken “met betrekking tot de ratificatie van de fundamentele, prioritaire en andere IAO-verdragen die door de IAO als actueel worden gekenmerkt” waarbij België nog geen partij is. België is weliswaar partij

¹⁵ Zie artikel 30.6 van de Overeenkomst.

bij de fundamentele en prioritaire IAO-verdragen, maar nog niet bij alle andere IAO-verdragen die als actueel worden gekenmerkt.¹⁶⁻¹⁷

In artikel 24.4, lid 2, van de Overeenkomst herbevestigt België zijn verbintenis om de multilaterale milieuovereenkomsten waarbij het partij is, in zijn wetgeving en praktijken op zijn gehele grondgebied op een doeltreffende wijze ten uitvoer te leggen. In dit verband kan er bijvoorbeeld op worden gewezen dat België op 7 november 2016 partij geworden is bij het Protocol van Nagoya ‘inzake toegang tot genetische rijkdommen en de eerlijke en billijke verdeling van voordelen voortvloeiende uit hun gebruik bij het Verdrag inzake biologische diversiteit, en Bijlage, gedaan te Nagoya op 29 oktober 2010’. Aan het Protocol werd gedeeltelijk uitvoering gegeven door verordening (EU) nr. 511/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 16 april 2014 ‘betreffende voor gebruikers bestemde nalevingsmaatregelen uit het Protocol van Nagoya inzake toegang tot genetische rijkdommen en de eerlijke en billijke verdeling van voordelen voortvloeiende uit hun gebruik in de Unie’. België is tot op heden evenwel in gebreke gebleven om de nadere interne uitvoeringsmaatregelen van verordening (EU) nr. 511/2014 en de overige uitvoeringsmaatregelen van het Nagoya Protocol aan te nemen.

Voor andere verdragen engageert België zich middels de Overeenkomst om deze na te leven zonder er zelf partij bij te zijn en zonder dat deze ter instemming aan de Kamer van volksvertegenwoordigers zijn voorgelegd. Dit is bijvoorbeeld het geval waar België zich overeenkomstig artikel 20.26 van de Overeenkomst ertoe verbindt om “alles in het werk [te stellen] wat redelijkerwijs in haar vermogen ligt om te voldoen aan de artikelen 1 tot en met 14 en artikel 22 van het Verdrag *inzake octrooirecht*, gedaan te Genève op 1 juni 2000”.¹⁸

¹⁶ Het zou thans nog over de volgende 23 verdragen gaan: C078 - Medical Examination of Young Persons (Non-Industrial Occupations) Convention, 1946 (No. 78); C106 - Weekly Rest (Commerce and Offices) Convention, 1957 (No. 106); C110 - Plantations Convention, 1958 (No. 110); C118 - Equality of Treatment (Social Security) Convention, 1962 (No. 118); C130 - Medical Care and Sickness Benefits Convention, 1969 (No. 130); C131 - Minimum Wage Fixing Convention, 1970 (No. 131); C135 - Workers’ Representatives Convention, 1971 (No. 135); C142 - Human Resources Development Convention, 1975 (No. 142); C143 - Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention, 1975 (No. 143); C152 - Occupational Safety and Health (Dock Work) Convention, 1979 (No. 152); C157 - Maintenance of Social Security Rights Convention, 1982 (No. 157); C160 - Labour Statistics Convention, 1985 (No. 160); C169 - Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169); C173 - Protection of Workers’ Claims (Employer’s Insolvency) Convention, 1992 (No. 173); C183 - Maternity Protection Convention, 2000 (No. 183); C185 - Seafarers’ Identity Documents Convention (Revised), 2003 (No. 185); C187 - Promotional Framework for Occupational Safety and Health Convention, 2006 (No. 187); C188 - Work in Fishing Convention, 2007 (No. 188); P029 - Protocol of 2014 to the Forced Labour Convention, 1930; P081 - Protocol of 1995 to the Labour Inspection Convention, 1947; P089 - Protocol of 1990 to the Night Work (Women) Convention (Revised), 1948; P110 - Protocol of 1982 to the Plantations Convention, 1958 en P155 - Protocol of 2002 to the Occupational Safety and Health Convention, 1981 (bron: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11210:0::NO:11210:P11210_COUNTRY_ID:102560).

¹⁷ Voor nog een ander voorbeeld: overeenkomstig artikel 20.24 van de Overeenkomst verbindt België zich ertoe om “alles in het werk [te stellen] wat redelijkerwijs in haar vermogen ligt om toe te treden tot de *Akte van Genève bij de Overeenkomst van 's-Gravenhage betreffende de internationale inschrijving van tekeningen of modellen van nijverheid*, gedaan te Genève op 2 juli 1999”. België zou de Akte van Genève weliswaar bekrachtigd hebben op 7 juni 2013, maar deze zou ingevolge een verklaring die België hierbij aflegde nog niet in werking getreden zijn (http://www.wipo.int/treaties/fr/ActResults.jsp?act_id=7). Volgens de gegevens waarover de Raad van State beschikt, zou de wet tot instemming met de Akte van Genève ook nog niet zijn bekrachtigd en afgekondigd (<http://www.senate.be/www/?MIval=/dossier&LEG=5&NR=1811&LANG=nl>).

¹⁸ Zie: http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=4.

6.1. Diverse bepalingen van de Overeenkomst schrijven voor dat de partijen in dialoog treden en overleg plegen over de meest uiteenlopende aangelegenheden, bijvoorbeeld: de vraag of invoerrechten tussen de partijen versneld en in ruimere mate kunnen worden afgeschaft (artikel 2.4 van de Overeenkomst), tijdelijke schorsing van preferentiële tariefbehandeling (artikel 2.8 van de Overeenkomst), instelling van definitieve maatregelen (artikel 3.6 van de Overeenkomst), technisch overleg (artikel 5.12 van de Overeenkomst), overleg over subsidies en overheidssteun in andere sectoren dan landbouw en visserij (artikel 7.3 van de Overeenkomst), overleg over subsidies voor landbouw- en visserijproducten (artikel 7.4 van de Overeenkomst), overleg inzake financiële diensten (artikel 13.19 van de Overeenkomst), overleg in het kader van de samenwerking op regelgevingsgebied (artikel 21.4 van de Overeenkomst), overleg met particuliere entiteiten (artikel 21.8 van de Overeenkomst), overleg inzake handelsgerelateerde aspecten van duurzame ontwikkeling van gemeenschappelijk belang (artikel 22.3 van de Overeenkomst), overleg inzake handelsgerelateerde vraagstukken op het gebied van arbeid en werkgelegenheid van wederzijds belang (artikel 23.1 van de Overeenkomst), overleg inzake handel en arbeid (artikel 23.9 van de Overeenkomst), overleg inzake handel en milieu (artikel 24.14 van de Overeenkomst), overleg om het onderlinge kapitaalverkeer te vergemakkelijken (artikel 30.5 van de Overeenkomst), enzovoort.

6.2. Daarnaast wordt in de Overeenkomst voorzien in de oprichting van een Gemengd Comité voor de CETA (artikel 26.1 van de Overeenkomst), bestaande uit vertegenwoordigers van de Europese Unie en van Canada, dat bevoegd is om besluiten te nemen ten aanzien van alle in de Overeenkomst daartoe aangewezen aangelegenheden. Die besluiten zijn “bindend voor de partijen, onder voorbehoud dat aan de nodige interne voorschriften en procedures wordt voldaan, en [moeten] (...) door de partijen [worden] uitgevoerd” (artikel 26.3 van de Overeenkomst). Het Gemengd Comité voor de CETA kan bevoegdheden delegeren aan de overeenkomstig artikel 26.2 van de Overeenkomst opgerichte gespecialiseerde comités (bijvoorbeeld: Gemengd Comité douanesamenwerking, Comité voor de handel in goederen, Gemengd Comité van beheer voor sanitaire en fytosanitaire maatregelen, Comité voor diensten en investeringen, Comité financiële diensten, Comité voor overheidsopdrachten, Comité voor geografische aanduidingen voor de CETA, Forum voor samenwerking op regelgevingsgebied, Comité voor handel en duurzame ontwikkeling, ...). Deze gespecialiseerde comités zijn fora waarin overleg wordt gepleegd tussen de partijen. Ze kunnen ontwerpbesluiten voorleggen ter vaststelling door het Gemengd Comité voor de CETA of kunnen zelf besluiten nemen wanneer de Overeenkomst daarin voorziet (artikel 26.2, lid 4, van de Overeenkomst).¹⁹

Ook wordt voorzien in de oprichting van een Forum voor maatschappelijk middenveld (artikel 22.5 van de Overeenkomst) en in de oprichting van verschillende deskundigenpanels (artikelen 23.10 en 24.15 van de Overeenkomst).

6.3. Gelet op het gemengde karakter van de Overeenkomst kunnen die mechanismen van dialoog, overleg en raadpleging ook betrekking hebben op aangelegenheden die tot de bevoegdheid van de gemeenschappen en de gewesten behoren, zodat bijzondere afspraken zullen

¹⁹ Zie bv. artikel 5.14, lid 2, d), en bijlage 13-B, lid 1, van de Overeenkomst.

moeten worden gemaakt over de vertegenwoordiging en de betrokkenheid van alle overheden bij de standpuntbepaling wanneer die mechanismen worden toegepast.²⁰

Met betrekking tot organen opgericht door of krachtens een samenwerkingsovereenkomst gesloten door de Europese Unie en haar lidstaten, *in casu* in de vorm van een Gemengd Comité, wees de afdeling Wetgeving in advies 53.978/VR van 7 november 2013 op het volgende:²¹

“In dit verband moet in herinnering worden gebracht dat het noodzakelijk is om binnen België ook in de nodige procedures te voorzien om de Belgische standpuntbepaling en vertegenwoordiging in het voornoemde Gemengd Comité en in het bij artikel 28 opgerichte subcomité te organiseren met respect voor de Belgische bevoegdheidsverdelende regels.

De vertegenwoordiging en de standpuntbepaling namens België dienen overeenkomstig artikel 92*bis*, § 4*bis*, eerste lid, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 ‘tot hervorming der instellingen’ in een samenwerkingsakkoord te worden geregeld.

De huidige samenwerkingsakkoorden van 8 maart 1994²² bieden geen voldoende juridische basis voor deze vertegenwoordiging en standpuntbepaling aangezien ze enkel betrekking hebben op de vertegenwoordiging in de Raad van de Europese Unie. De betrokken samenwerkingsakkoorden kunnen niet zo maar bij analogie worden toegepast, nu het Gemengd Comité weliswaar formeel een exponent is van de externe betrekkingen van de Europese Unie, maar materieel ook uitdrukkelijk voor aangelegenheden bevoegd is die tot de bevoegdheid van de lidstaten behoren²³, die in de Belgische bevoegdheidsverdeling vervolgens ook behoren tot de (exclusieve) bevoegdheden van de gemeenschappen en de gewesten.

Zolang ervoor niet in een voldoende juridische basis bij samenwerkingsakkoord is voorzien, dienen de vertegenwoordiging en de standpuntbepaling namens België in het Gemengd Comité en in het subcomité overeenkomstig het bepaalde in artikel 92*bis*, § 4*bis*, tweede lid, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 het voorwerp uit te maken van een overleg tussen de betrokken regeringen.”

6.4. Weliswaar is het zo dat de coördinatie van de standpuntbepaling van de Europese Unie en haar lidstaten in aangelegenheden die tot de gemengde bevoegdheid van de Europese Unie en haar lidstaten behoren, in de praktijk doorgaans plaatsvindt binnen het kader van de Raad van Ministers van de Europese Unie, en dat de coördinatie van de Belgische standpuntbepaling

²⁰ Vgl. artikel 81, § 6, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 ‘tot hervorming der instellingen’.

²¹ Adv.RvS 53.978/VR van 7 november 2013 over een voorontwerp dat heeft geleid tot het decreet van 4 april 2014 ‘houdende instemming met de kaderovereenkomst inzake een partnerschap en samenwerking tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en Mongolië, anderzijds, ondertekend in Ulaanbaatar op 30 april 2013’, *Parl.St.* VI.Parl. 2013-14, nr. 2455/1, pp. 37-38, nr. 3.2.

²² *Voetnoot 2 van het geciteerde advies*: Samenwerkingsakkoord van 8 maart 1994 tussen de federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten ‘met betrekking tot de vertegenwoordiging van het Koninkrijk België in de Ministerraad van de Europese Unie’, en samenwerkingsakkoord van 8 maart 1994 tussen de federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten en het Verenigd College van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie ‘met betrekking tot de vertegenwoordiging van het Koninkrijk België in de Ministerraad van de Europese Unie’.

²³ *Voetnoot 3 van het geciteerde advies*: Zie artikel 62 van de kaderovereenkomst.

hiervoor plaatsvindt overeenkomstig de regels voor de standpuntbepaling wat betreft EU-aangelegenheden in de Raad van Ministers.

Niettemin moet erop worden gewezen dat de beslissingen in de aangelegenheden die tot de bevoegdheid van de lidstaten behoren juridisch gezien niet door de Raad van Ministers worden genomen, maar door de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten in de Raad verenigd.²⁴ Hoewel dit in de praktijk misschien eerder uitzonderlijk is, is het niet uitgesloten dat lidstaten in aangelegenheden die tot hun bevoegdheid behoren in de organen opgericht door of krachtens een dergelijke overeenkomst alsnog nationale standpunten innemen. Dit wordt overigens uitdrukkelijk bevestigd in de verklaring van het Koninkrijk België betreffende de voorwaarden wat betreft de volledige bevoegdheid van de federale staat en de deelentiteiten om de CETA te ondertekenen (verklaring nr. 37), waarin onder punt C eraan wordt herinnerd dat besluiten van het Gemengd Comité voor de CETA in aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de lidstaten vallen “door de Raad en de lidstaten bij consensus moeten worden genomen”.²⁵

Het ontbreken van een regeling ter zake overeenkomstig artikel 92*bis*, § 4*bis*, tweede lid, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 kan dan ook tot problemen aanleiding geven. Indien er een consensus zou bestaan tussen de bevoegde overheden om het samenwerkingsakkoord van 8 maart 1994 ‘tussen de Federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten, met betrekking tot de vertegenwoordiging van het Koninkrijk België in de Ministerraad van de Europese Unie’ in deze aangelegenheden naar analogie toe te passen, dan wordt het samenwerkingsakkoord het best aangepast om het toepassingsgebied ervan in die zin uit te breiden.²⁶

6.5. Het belang van dergelijke algemene regelingen wordt onderstreept door de voormelde verklaring nr. 37. In deze verklaring worden de andere partijen onder meer in kennis gesteld van de interne Belgische afspraken 1) over de gevolgen indien één van de deelentiteiten beslist om CETA niet te ratificeren (punt A en B), 2) om het Hof van Justitie van de Europese Unie om een advies te verzoeken over de verenigbaarheid van het mechanisme voor geschillenbeslechting (ICS) met de Europese verdragen (punt B), 3) over een voorwaarde die de deelstaten zullen verbinden aan hun instemming opdat België in het Gemengd Comité zou kunnen instemmen met een ontwerpbesluit met betrekking tot samenwerking inzake regelgeving die een aangelegenheid regelt onder exclusieve of gedeelde lidstaatbevoegdheid (punt C) en 4) over het gevolg dat zal worden gegeven aan een verzoek betreffende geografische aanduidingen door één van de deelstaten (punt D). Het gaat telkens om nadere of aanvullende afspraken ten

²⁴ T. CORTHAUT en D. VAN EECKHOUTTE, “Legal Aspects of EU Participation in Global Environmental Governance under the UN Umbrella” in J. WOUTERS e.a. (eds.), *The European Union and Multilateral Governance. Assessing EU Participation in United Nations Human Rights and Environmental Fora*, Basingstoke, Palgrave, 2012, (145) 152.

²⁵ *Pb.L.* 14 januari 2017, afl. 11, 21. Zie ook Verklaring van de Raad en de lidstaten met betrekking tot besluiten van het Gemengd Comité van de CETA (verklaring nr. 19), *Pb.L.* 14 januari 2017, afl. 11, 15.

²⁶ Er kan aan herinnerd worden dat de algemene vergadering van de afdeling Wetgeving van de Raad van State, er reeds in advies 53.932/AV op gewezen heeft dat dit samenwerkingsakkoord op verschillende punten lacunair en achterhaald is, onder meer door wijzigingen aan het institutionele kader van de Europese Unie doorgevoerd door het Verdrag van Lissabon (adv.RvS 53.932/AV van 27 augustus 2013 over een voorstel dat geleid heeft tot de bijzondere wet van 6 januari 2014 ‘met betrekking tot de Zesde Staatshervorming’, *Parl.St.* Senaat 2012-13, nr. 5-2232/3, 50, voetnoot 1).

aanzien van de algemene regelingen in de thans geldende samenwerkingsakkoorden inzake internationale en Europese betrekkingen.²⁷ Deze nadere of aanvullende afspraken vinden evenwel hun beperking in de specifieke en punctuele aard van de gemaakte afspraken en in de onzekere juridische waarde van de voornoemde verklaring nr. 37. De betrokken overheden zouden er dan ook beter aan doen om de thans geldende algemene regelingen in de samenwerkingsakkoorden inzake internationale en Europese betrekkingen aan te vullen en waar nodig aan te passen.

7.1. Voorts moet worden vastgesteld dat in de Overeenkomst machten worden overgedragen aan een supranationale instelling. Zo wordt het Gemengd Comité voor de CETA een algemene bevoegdheid verleend om besluiten te nemen die bindend zijn voor de partijen; in specifiek in de Overeenkomst bepaalde gevallen wordt een dergelijke bevoegdheid eveneens toegekend aan gespecialiseerde comités (zie *supra* nr. 6.2) en de Overeenkomst voorziet in bindende geschillenbeslechtsmechanismen (bijvoorbeeld de artikelen 8.41, lid 1, 13.21 en 29.10 van de Overeenkomst). Er is geen reden om aan te nemen dat daarbij de grenzen van artikel 34 van de Grondwet worden overschreden.

Een dergelijke overdracht impliceert in beginsel althans meteen ook een aanvaarding van de bindende kracht van toekomstige besluiten die het Gemengd Comité voor de CETA, één van voormelde gespecialiseerde comités (zoals, bijvoorbeeld, het Gemengd comité van beheer voor sanitaire en fytosanitaire maatregelen) of de organen voor bindende geschillenbeslechting binnen de grenzen van de Overeenkomst zullen nemen, zonder dat er nog bijkomend expliciet vooraf mee moet worden ingestemd.

7.2. Dit is evenwel anders daar waar een van de voormelde comités, middels een besluit, de tekst aanneemt die de thans voorliggende Overeenkomst formeel wijzigt. Overeenkomstig artikel 167, §§ 2 en 3, van de Grondwet hebben verdragen, evenals hun wijzigingen slechts gevolg nadat deze de instemming van alle betrokken parlementen hebben verkregen.

Zo kan krachtens artikel 30.2, lid 2, van de Overeenkomst “het Gemengd Comité van de CETA [in afwijking van lid 1] besluiten de protocollen en bijlagen bij deze overeenkomst te wijzigen. De partijen kunnen het besluit van het Gemengd Comité voor de CETA goedkeuren, overeenkomstig hun respectieve interne voorschriften en procedures zoals noodzakelijk voor de inwerkingtreding van de wijziging. Het besluit treedt in werking op een door de partijen overeengekomen datum. Deze procedure is niet van toepassing op wijzigingen van de bijlagen I, II en III en wijzigingen van de bijlagen bij de hoofdstukken acht (Investerings), negen (Grensoverschrijdende handel in diensten), tien (Tijdelijke toelating en tijdelijk verblijf van natuurlijke personen voor zakelijke doeleinden) en dertien (Financiële diensten), met

²⁷ *In casu* moet in de eerste plaats worden gedacht aan het samenwerkingsakkoord van 8 maart 1994 ‘tussen de Federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten met betrekking tot de vertegenwoordiging van het Koninkrijk België in de Ministerraad van de Europese Unie’, het samenwerkingsakkoord van 8 maart 1994 ‘tussen de Federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten over de nadere regelen voor het sluiten van gemengde verdragen’ en het samenwerkingsakkoord van 11 juli 1994 ‘tussen de Federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten over de rechtsgedingvoering voor een internationaal of supranationaal rechtscollege in een gemengd geschil’.

uitzondering van bijlage 10-A (Lijst van contactpunten van de lidstaten van de Europese Unie)”.²⁸

Bij het bepalen van de datum van inwerkingtreding van deze besluiten zal erop moeten worden toegezien dat de inwerkingtreding slechts kan plaatsvinden voor zover en pas nadat de parlementaire instemming in overeenstemming met artikel 167, §§ 2 en 3, van de Grondwet werd verleend door alle betrokken parlementen.

7.3. In artikel 2, 2°, van het om advies voorgelegde ontwerp van decreet wordt echter voorzien in de voorafgaande instemming met dergelijke toekomstige wijzigingen. Nochtans is die voorafgaande instemming dus helemaal niet nodig, en wordt het Vlaams Parlement zo de mogelijkheid ontnomen om uitdrukkelijk zijn instemming te verlenen met elk van de later aangenomen wijzigingen aan de Overeenkomst. Uit punt C van de voormelde verklaring nr. 37 blijkt nochtans dat de deelentiteiten, waaronder dus de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest, voornemens zijn “om voor aangelegenheden die onder hun uitsluitende of gedeeltelijke bevoegdheid vallen binnen het Belgisch grondwettelijk stelsel, voor iedere samenwerking inzake regelgeving de voorafgaande instemming van hun parlement te vragen, en melding te maken van een eventueel regelgevingsbesluit dat uit die samenwerking zou voortvloeien”.

In zoverre deze wijzigingen betrekking kunnen hebben op bevoegdheden van de lidstaten, rijst de vraag of daarentegen niet het best alsnog wel wordt voorzien in een voorafgaande instemming met bepaalde wijzigingen die volgens de Overeenkomst overeenkomstig een vereenvoudigde procedure tot stand komen. De Raad van State wijst in dit verband op bijvoorbeeld de wijzigingen die de partijen krachtens de artikelen 13.9, lid 3, en 19.18 van de Overeenkomst eenzijdig mogen aanbrengen aan de Overeenkomst. Bij gebrek aan een voorafgaande instemming zal het Vlaams Parlement immers uitdrukkelijk zijn instemming moeten verlenen met elk van deze later door de partijen doorgevoerde wijzigingen aan de Overeenkomst.

Zo'n voorafgaande instemming door de decreetgever met toekomstige wijzigingen is mogelijk, mits aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Zo stelde de algemene vergadering van de afdeling Wetgeving van de Raad van State in advies 37.954-37.970-37.977-37.978/AV van 15 februari 2005 het volgende:²⁹

²⁸ Maar zie bv. ook artikel 5.14, lid 2, c), artikel 8.44, lid 3, b), en artikel 20.22, lid 1, van de Overeenkomst.

²⁹ Adv.RvS 37.954-37.970-37.977-37.978/AV van 15 februari 2005 over:

- een voorontwerp dat heeft geleid tot het decreet van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest van 9 juni 2006 ‘houdende instemming met het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa en de Slotakte, ondertekend in Rome op 29 oktober 2004’ (37.954/AV) (*Parl.St.* VI.Parl. 2004-05, nr. 358/1, 64);

- een voorontwerp dat heeft geleid tot de ordonnantie van de Verenigde Vergadering van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie van 23 juni 2005 ‘houdende instemming met het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa, en met de Slotakte, gedaan te Rome op 29 oktober 2004’ (37.970/AV) (*Parl.St.* Ver.Verg.Gem.Gem.Comm. 2004-05, nr. B-30/1, 25);

- een voorontwerp dat heeft geleid tot de ordonnantie van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest van 23 juni 2005 ‘houdende instemming met het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa, en met de Slotakte, gedaan te Rome op 29 oktober 2004’ (37.977/AV) (*Parl.St.* Br.Parl. 2004-05, nr. A-128/1, 25);

“Zowel het Hof van Cassatie³⁰ als de afdeling Wetgeving van de Raad van State³¹ aanvaarden dat onder bepaalde voorwaarden de wetgevende vergaderingen vooraf kunnen instemmen met een verdrag of met een wijziging van een verdrag. Opdat zulke voorafgaande instemming verenigbaar zou zijn met artikel 167, §§ 2 tot 4, van de Grondwet en met artikel 16 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, moet aan twee voorwaarden worden voldaan: met name is vereist dat de Wetgevende Kamers en desgevallend de Gemeenschaps- en Gewestparlementen de grenzen van de toekomstige wijzigingen kennen³² en dat ze uitdrukkelijk aangeven dat ze met die wijzigingen instemmen.”

De wijzigingen die de partijen krachtens de artikelen 13.9, lid 3, en 19.18 van de Overeenkomst eenzijdig mogen aanbrengen aan de Overeenkomst lijken voldoende specifiek opdat aan de eerste voorwaarde zou zijn voldaan.³³ Niettemin zou de tekst van het ontwerp van decreet dan wel moeten worden aangepast door erin een bepaling op te nemen waarmee de decreetgever uitdrukkelijk instemt met dergelijke toekomstige wijzigingen aan de Overeenkomst.

Het Vlaams Parlement zou het evenwel eventueel oneens kunnen zijn met die wijzigingen. Om het Vlaams Parlement de mogelijkheid te bieden aan de regering duidelijk te maken dat zij het niet eens is met een bepaalde wijziging, zou het ontwerp het best worden aangevuld met een bepaling die de regering verplicht elke wijziging of aanpassing die overeenkomstig die bepalingen is goedgekeurd, binnen een bepaalde termijn aan het Vlaams Parlement mee te delen.³⁴

- een voorontwerp van wet ‘houdende instemming met het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa, en met de Slotakte, gedaan te Rome op 29 oktober 2004’ (37.978/AV) (*Parl.St.* Senaat 2004-05, nr. 3-1091/1, 539).

³⁰ *Voetnoot 35 van het geciteerde advies*: Cass. 19 maart 1981, *Arr. Cass.* 1980-1981, 808; *JT* 1982, 565, en noot J. VERHOEVEN; Cass. 2 mei 2002, nr. C.99.0518.N.

³¹ *Voetnoot 36 van het geciteerde advies*: Zie o.m. advies nr. 33.510/3 van 28 mei 2002 over een voorontwerp dat ontstaan gegeven heeft aan de wet van 17 december 2002 houdende instemming met het Verdrag betreffende toegang tot informatie, inspraak bij besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden, en met de Bijlagen I en II, gedaan te Aarhus op 25 juni 1998 (*Parl.St.*, Senaat, 2001-2002, nr. 2-1235/1, blz. 48); advies 35.792/2/V van 20 augustus 2003 over het voorontwerp dat ontstaan heeft gegeven aan het decreet van 27 november 2003 houdende instemming met het Verdrag inzake persistente organische verontreinigende stoffen, gesloten te Stockholm op 22 mei 2001, alsmede met de Bijlagen erbij (*Parl.St.*, W.Gew.R., 2003/2004, nr. 575/1, blz. 10); advies 36.170/1 van 11 december 2003 over het voorontwerp van wet houdende instemming met de Overeenkomst betreffende de sociale zekerheid tussen het Koninkrijk België en de Republiek Kroatië, ondertekend te Brussel op 31 oktober 2001 (*Parl.St.*, Senaat, 2004-2005, nr. 957/1).

³² *Voetnoot 37 van het geciteerde advies*: Zie inzonderheid de adviezen waarnaar in de vorige voetnoot wordt verwezen.

³³ Een voorafgaande instemming met de wijzigingen aan de Overeenkomst aangenomen overeenkomstig artikel 30.2, lid 1, van de Overeenkomst, is dan weer niet mogelijk.

³⁴ Voor de formulering van zulk een bepaling kan inspiratie worden gezocht in bv. de artikelen 3 en 4 van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest van 4 april 2014 ‘houdende instemming met het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid, gedaan te Nagoya op 15 oktober 2010’ en de artikelen 3 en 4 van het decreet van het Vlaamse Gewest van 25 april 2014 ‘houdende instemming met het Europees verdrag inzake het internationaal vervoer van gevaarlijke goederen over de binnenwateren (ADN), opgemaakt in Genève op 26 mei 2000, en met de geactualiseerde voorschriften ADN 2013’, of de artikelen 3 en 4 van het op 17 december 2015 door de Kamer van volksvertegenwoordigers aangenomen wetsontwerp ‘houdende instemming met het Protocol van Nagoya inzake toegang tot genetische rijkdommen en de eerlijke en billijke verdeling van voordelen voortvloeiende uit hun gebruik bij het Verdrag inzake biologische diversiteit, en met de bijlage, gedaan te Nagoya op 29 oktober 2010’ (*Parl.St.*

8.1. Het gegeven dat met een wijziging op een stilzwijgende, voorwaardelijke wijze is ingestemd door het Vlaams Parlement, houdt geen afwijking in van de verplichting die voortvloeit uit artikel 190 van de Grondwet en uit artikel 8 van de wet van 31 mei 1961 ‘betreffende het gebruik der talen in wetgevingszaken, het opmaken, bekendmaken en inwerkingreden van wetten en verordeningen’ om die wijziging in het Belgisch Staatsblad bekend te maken opdat ze uitwerking zou hebben in het interne recht.

Artikel 190 van de Grondwet bepaalt dat alleen de wetgever bevoegd is om de vorm te bepalen waarin de wetten en verordeningen moeten worden bekendgemaakt opdat ze verbindend worden. Volgens het Hof van Cassatie geldt die grondwetsbepaling naar analogie voor internationale akten. Het Hof heeft immers geoordeeld dat verdragen niet aan particulieren kunnen worden tegengeworpen zolang ze niet integraal zijn bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad.³⁵

8.2. Dit geldt tevens voor regels van afgeleid internationaal recht zoals de besluiten van het Gemengd Comité voor de CETA of zijn gespecialiseerde comités (*supra* nr. 6.2). Bij gebrek aan bekendmaking in het Belgisch Staatsblad zullen ze niet tegenstelbaar zijn aan particulieren, behoudens indien ze het voorwerp hebben uitgemaakt van een andere bij wet of verdrag voorziene wijze van officiële bekendmaking.³⁶

ONDERZOEK VAN DE TEKST

9.1. De tekst van de Overeenkomst moet worden gevoegd bij het ontwerp dat wordt ingediend bij het Vlaams Parlement. In de memorie van toelichting wordt ook verwezen naar het gezamenlijk uitleggingsinstrument³⁷ en naar de eenzijdige verklaringen namens één of meer lidstaten of instellingen van de Europese Unie gedaan in het kader van het aannemen van het Raadsbesluit tot ondertekening van de Overeenkomst namens de Europese Unie.³⁸ Ook deze ontbreken echter in het dossier zoals dit werd overgemaakt aan de Raad van State.³⁹ Deze zullen moeten worden gevoegd bij het ontwerpdecreet zoals dit bij het Vlaams Parlement zal worden ingediend.

Kamer 2015-16, nr. 54-1457/004). Zie in dezelfde zin adv.RvS 59.894/1/V van 26 augustus 2016 over een voorontwerp van wet ‘houdende instemming met de Versterkte Partnerschaps- en Samenwerkingsovereenkomst tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en de Republiek Kazachstan, anderzijds, gedaan te Astana op 21 december 2015’ (*Parl.St.* Kamer 2016-17, nr. 54-2311/001, 20-29).

³⁵ Cass. 11 december 1953, *Pas.* 1954, I, 298; Cass. 19 maart 1981, *J.T.* 1982, 565-567, noot J. VERHOEVEN.

³⁶ Zie bv. adv.RvS 57.108/VR van 10 maart 2015 over een voorontwerp van wet ‘houdende instemming met de Overeenkomst tussen de Regering van het Koninkrijk België en de Regering van de Democratische Republiek Congo betreffende het luchtvervoer, opgemaakt te Kinshasa op 2 februari 2013’, nr. 5.

³⁷ *Supra*, voetnoot 3.

³⁸ *Supra*, voetnoot 4.

³⁹ De Raad van State wenst in dat verband de stellers van het voorontwerp eraan te herinneren dat, wanneer zij een adviesaanvraag indienen, zij hierbij ook alle essentiële of nuttige stukken dienen te voegen, zoals bijvoorbeeld documenten waarnaar in de memorie van toelichting wordt verwezen.

9.2. Het gemeenschappelijk uitleggingsinstrument vormt weliswaar de uitdrukking van een overeenstemming tussen de partijen bij het sluiten van de Overeenkomst, maar lijkt niet overeenkomstig artikel 30.1 van de Overeenkomst te kunnen worden gekwalificeerd als integrerend deel uitmakend van de Overeenkomst.⁴⁰ De beste manier om de rechtszekerheid voor de burgers te waarborgen en zich ervan te vergewissen dat het Vlaams Parlement heeft goedgekeurd, bestaat erin om naar dit instrument te verwijzen in het dispositief van de instemmingswet, en niet enkel in de memorie van toelichting. Artikel 2, 1°, van het dispositief dient dienovereenkomstig te worden aangevuld, zodat ook uitdrukkelijk met het gemeenschappelijk uitleggingsinstrument wordt ingestemd.

9.3. Zoals hoger uiteengezet⁴¹ is het juist niet de bedoeling om voorafgaand in te stemmen met de handelingen van het Gemengd Comité bedoeld in artikel 30.2, lid 2, van de Overeenkomst.⁴² Daarentegen is de voorafgaande instemming wel nuttig voor de wijzigingen die de partijen krachtens de artikelen 13.9, lid 3, en 19.18 van de Overeenkomst eenzijdig mogen aanbrengen aan de Overeenkomst. Artikel 2, 2°, van het dispositief moet in die zin worden aangepast.⁴³

DE GRIFFIER

DE VOORZITTER

Greet VERBERCKMOES

Marnix VAN DAMME

⁴⁰ Zie ook: artikel 1, tweede alinea, van het besluit (EU) 2017/37 van de Raad van 28 oktober 2016 ‘betreffende de ondertekening namens de Europese Unie van de Brede Economische en Handelsovereenkomst (CETA) tussen Canada, enerzijds, en de Europese Unie en haar lidstaten, anderzijds’, *Pb.L.* 14 januari 2017, afl. 11, 1.

⁴¹ *Supra*, punt 7.3.

⁴² Tenzij het Vlaams Parlement nu alsnog zou willen verzaken aan het in punt C van de voormelde verklaring nr. 37 voorbehouden prerogatief wat de aangelegenheden die tot de Vlaamse bevoegdheden behoren betreft.

⁴³ Zie voor de formulering ook, *supra*, voetnoot 34.